



Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

BEREISHIT • בראשית

STUDIES IN SPIRITUALITY

FROM THE TEACHINGS AND WRITINGS OF RABBI LORD JONATHAN SACKS זצ"ל

With thanks to the Schimmel Family for their generous sponsorship of Covenant & Conversation, dedicated in loving memory of Harry (Chaim) Schimmel.

"I have loved the Torah of R' Chaim Schimmel ever since I first encountered it. It strives to be not just about truth on the surface but also its connection to a deeper truth beneath. Together with Anna, his remarkable wife of 60 years, they built a life dedicated to love of family, community, and Torah.

An extraordinary couple who have moved me beyond measure by the example of their lives." — Rabbi Sacks

Börésit hetiszakasa

Fordította Lówy Gábor

A hallgatás művészete

Pontosan mi is volt az első bűn? Mi volt a jó és rossz tudásának fája? Vajon ez a fajta tudás egy rossz dolog, amit ezért tiltott meg Isten, és ezért jutottunk hozzá csak bűn útján? Vajon a jó és a gonosz közti különbség felismerése nem alapvető velejárója az emberi létezésnek? Vajon nem ez a tudás tetőfoka? Isten bizonyosan azt akarja, hogy ennek a tudásnak a birtokában legyünk – miért tiltotta hát el az embert a fa gyümölcsétől?

Vajon nem rendelkezett Ádám és Éva már ezelőtt is ezzel a tudással, figyelembevételét, hogy „Isten képére és arcmására teremtetek”? Ez a tudás nyilván feltétele annak, hogy Isten parancsokat intézzon hozzájuk: *Légy termékeny és gyarapodj! Légy úrrá a természet fölött! A fáról ne egyél!* Ahhoz, hogy a parancsolatnak értelme legyen, az embernek tudnia kell, hogy a parancsolat betartása jó, annak megszegése pedig rossz. Tehát – legalábbis elméletben – már rendelkezniük kellett a jó és a rossz ismeretével. Ez viszont felveti a kérdést, hogy mi változott meg, amikor ettek a fa gyümölcséből? Ezek a kérdések annyira mélyre hatolnak, hogy akár az egész történetet érthetlenné tehetik.

Maimonidesz tisztában volt ezzel. Ezért fordul ehhez a történethez már a könyvének, *A tévelygők útmutatójának* szinte a legelején (lásd Első könyv, 2. fejezet). Válaszának megértéséhez azonban további útmutatásra van szükségünk. Szerinte a gyümölcs elfogyasztása előtt az emberek tudták, mi a különbség igazság és hazugság között. A gyümölcs elfogyasztása után azonban

megismerték az „általánosan elfogadott dolgokat” is. Mit ért Maimonidesz „általánosan elfogadott dolgokon”? Általánosan elfogadott az, hogy a gyilkosság gonosz, az őszinteség pedig jó. Tán Maimonidesz szerint az erkölcs csupán konvenció? Ez lehetetlen. Maimonidesz arra utal, hogy a férfi és a nő a gyümölcs elfogyasztása után szégyelte meztelenségét, ez pedig ténylegesen csupán társadalmi konvenció, hiszen nem mindenki szégyenlős. De hogyan mondhatjuk azt, hogy a meztelenség iránti szégyenérzet megegyezik a „jó és rossz tudásával”? A kettőnek semmi köze egymáshoz. Az öltözködéssel kapcsolatos konvenciók az esztétika, nem pedig az etika területére tartoznak.

Mindez szinte érthetetlen, legalábbis annak tűnt nekem mindaddig, amíg nem szembesültem a második világháború történetének egyik lenyűgöző pillanatával.

1941 decemberében, a Pearl Harbor elleni támadás után az amerikaiak tisztában voltak azzal, hogy egy olyan ország ellen fognak harcolni, amelynek kultúráját egyáltalán nem ismerték: Japánnal. Ezért felkérték a 20. század egyik nagy antropológusát, Ruth Benedictet, hogy ismertesse meg velük a japánok kultúráját – és ő valóban így tett. A háború után írásba foglalta gondolatait *Krizantém és kard* című könyvében. Az egyik fontos meglátása a szégyen kultúrája és a büntudat kultúrája közötti különbségről szól. A szégyen kultúrájában a legmagasabb erény a *becsület*. A büntudat

kultúrájában pedig az igazságosság. A szégyen az a rossz érzés amit akkor érzünk, ha nem teljesítettük mások elvárásait. Büntudatot viszont akkor érzünk, amikor saját lelkiismeretünk elvárásainak nem tudunk megfelelni. A szégyen kifelé irányul. A büntudat befelé.

Filozófusok, köztük Bernard Williams, rámutattak, hogy a szégyen kultúrák sokat adnak a látványra. A szégyen maga nagyrészt arra alapul, hogy mások hogy látnak téged (vagy hogy szerinted hogy látnak téged). A szégyenérzet azt váltja ki belőlünk hogy láthatatlanokká szeretnénk válni, vagy máshol szeretnénk lenni.

Ezzel szemben a büntudat belülről fakad. A láthatatlanság nem védhet meg tőle. A lelkiismereted elkísér, akárhova tartasz, függetlenül attól, hogy mások látnak-e. A büntudat kultúrája a fül kultúrája, nem a szemé.

Ennek az ellentétnek az ismeretében értelmezhetjük az első bűn történetét. Az egész történet a látszatról, a szégyenről, a látásról és a szemről szól. A kígyó így szól a nőhöz: „Isten tudja, hogy azon a napon, amikor esztek belőle, megnyílnak szemeitek, és olyanok lesztek, mint Isten, jónak és rossznak tudói” (1Mózes 3:5). És pontosan ez történik: „Mindkettőjük szemei megnyíltak, és felismerték, hogy meztelenek” (7. vers). A Tóra nagy hangsúlyt fektet a fa megjelenésére: „A nő látta, hogy a fa jó az evésre, és kíváncsi a szemnek, és hogy a fa vonzó a jó és rossz tudásának megszerzésére” (6. Vers). A történetben központi szerepet játszó érzélem a szégyen. Mielőtt ettek a gyümölcsből a pár „meztelen volt, de nem szégyelltek magukat” (2:25). Utána viszont szégyenkeznek, és megpróbálnak elbújni. A történet minden részlete (a gyümölcs, a fa, a meztelenség, a szégyenérzet) a szégyen kultúrájára jellemző vizuális elemeket hordozza magában.

De a zsidóság hite szerint Isten hallható, nem látható. Az első emberek „hallották Isten hangját, amint a kertben mozog a nap szelével” (1Móz 3:8). Isten kérdésére az ember így válaszol: „a hangodat hallottam a kertben, és féltem, mert meztelen voltam, ezért elbújtam” (10. vers). A pár cselekedeteinek leírása szándékosan ironikus, szinte vicces. Isten hangját hallották a kertben, ezért „elbújtak Isten elől a kert fái közt” (8. vers). De egy hang elől nem lehet elbújni. Aki

elbújik, nem akarja, hogy lássák. Ez egy azonnali reflex-szerű válasz a szégyenérzetre. De a Tóra a büntudat kultúrájának legjobb példája, nem a szégyen- és a büntudattól nem lehet bújkalással megmenekülni. A büntudatnak semmi köze a látszathoz, Középpontjában a lelkiismeret, Istennek az ember szívében lakozó hangja áll.

Az első embereknek a bűne az volt, hogy a szemüket követték, nem a fülüket. Cselekedeteiket a látszat irányította, vagyis a fa szépsége, nem pedig az, amit hallottak: Isten hangja, amely megtiltotta, hogy a fa gyümölcséből egyenek. Következésképp sikerült megszerezniük a jó és rossz tudását, de ez egy helytelen tudás volt. A szégyen etikáját tették magukévá, nem a büntudatét, a látszatét, nem a lelkiismeretét. Úgy hiszem, erre utalt Maimonidesz, amikor különbséget tett a jó és a rossz valamint az általánosan elfogadott dolgok között. A büntudat etikája egy belső hangról beszél, amely ugyanolyan tisztán különbözteti meg a jót a rossztól, mint ahogy az igazat a hazugságtól. De a szégyen etikája társadalmi konvenciókról szól. Arról, hogy eleget teszünk-e mások elvárásainak.

A szégyen kultúrája alapján véve a társadalmi egységesség megteremtésének eszköze. Az olyan csoportok sajátja, amelyekben az egyén magáévá teszi a közösség normáit, és ha megszegi azokat, kirívó mértékű szégyenérzet fogja el, tudván, hogy ha kitudódik tette, elveszíti becsületét, és pozícióját.

A zsidóság szemlélete ellentétes ezzel, mert a zsidók semmiképp sem törekszenek arra, hogy mások elvárásait teljesítsék. A bölcsek szerint Ábrahám hajlandó volt az egyik oldalon állni, míg mindenki más az ellenkező oldalon állt. Hámán azt mondta a zsidókról, hogy „szokásaik eltérnek mindenki más nép szokásaitól” (Eszter 3:8). A zsidók gyakran viselkednek kívülállóként, megkérdőjelezve a kor bálványait, az elfogadott álláspontot, a kor szellemét, a politikailag korrekt szemléletet.

Ha a zsidók mindig elfogadták volna a többség véleményét, réges régtűntünk volna a Föld színéről. A Biblia korában a zsidók voltak az egyetlen monoteisták egy pogány világban. A Biblia utáni korban nagyrészt olyan társadalmakban éltek, amelyekben az embereknek csekély hányada osztotta nézeteiket.

A zsidóság a csordaszellem élő kritikája. Az emberiség párbeszédében mi fogalmazzuk meg az eltérő véleményt. Ezért a zsidóság etikája nem a látszatról, a tiszteletről és a szégyenről szól. Hanem arról, hogy meghalljuk és megfogadjuk-e Istennek lelkünk mélyén megszólaló szavát.

Ádám és Éva tragédiája nem almáról, vagy nemiségről, eredendő bűnről, vagy bukásról szól, mint ahogy azt nem zsidó nyugati értelmezések sejtetnék. Ennél sokkal mélyebb a jelentése. Arról szól, hogy milyen fajta erkölcsre alapozzuk életünket. Vajon az vezéreljen minket, hogy mások mit tesznek, mintha az erkölcs egyfajta politika lenne, a többség akarata? Érzelmi világunkat két társadalmi jellegű érzés- a megbecsülés és a szégyen- jellemezze-e? Legfőbb értékünk a megjelenés legyen-e, az hogy mások miként látnak minket? Vagy az, hogy hajlandóak vagyunk-e Isten szavát és akaratát követni? Az Édenkertben Ádám és Éva az emberi döntések egy archetípusával szembesült: a szemüket kövessék-e (a fát és gyümölcsét), vagy a fülüket (Isten parancsát)? Mivel az előbbi választották, szégyen ragadta el őket, nem büntudat. Ez a „jó és rossz tudásának” egy fajtája, de zsidó szemszögből nézve ez nem a megfelelő fajta tudás.

A zsidóság a hallás vallása, nem a látásé. Ez nem jelenti azt hogy a zsidóságnak nincsenek vizuális elemei. Vannak, de ezek nem elsődlegesek. A hallás a szent küldetés. A zsidóság leghíresebb parancsolata a *Smá Jiszráel*, a „Halljad Izrael!” Ábrahámot, Mózeszt és a többi prófétát az különböztette meg kortársaiktól, hogy meghallották azt a hangot, amely mások számára

hallhatatlan volt. A Biblia egyik drámai találkozásában Isten arra tanítja Illés prófétát, hogy ő nem a szélviharban, a földrengésben, vagy a tűzvészben található meg, hanem „a csöndes, halk hangban” (IKir 19:12).

Ha hallgatni akarunk- akár Istenre, akár embertársunkra-, gyakorlatra és koncentrációra van szükségünk, valamint arra hogy saját lelkünkben csendet teremtsünk. Látásunkkal a teremtett világban rejlő szépséget fedezhetjük fel, hallgatásunkkal pedig egy másik lélekkel teremthetünk kapcsolatot, néha pedig magával Istennel, amint szól hozzánk, hív, és evilági küldetésünkre utasít.

Ha valaki megkérdezné tőlem, hogyan találhatja meg Istent, azt mondanám, tanulj meg hallgatni! Halld meg a világmindenség énekét a madarak csiriplésében, a fák suhogásában, a tenger morajlásában! Hallgasd az ima költészetét, a zsoltárok zenéjét! Hallgasd odafigyelve azokat, akiket szeretsz, és akik szeretnek téged! Hallgasd Isten szavát a Tórában, és halld meg, ahogy az hozzád szól! Hallgasd a bölcsek évszázadokat felölelő vitáit, amint igyekeznek a szent szövegek utalásait meghallani!

Ne foglalkozz vele, hogy minek látszol, vagy hogy mások minek tűnnek! A látszat világa a maszkok, az álcák, és a titkolózás hamis világa. A hallgatás nem könnyű. Bevallom: számomra félelmetesen nehéz. De egyedül a hallgatás képes átívelni a két lélek közötti, az önmagunk és embertársunk közötti, a köztem és Istenem közötti szakadékot. A zsidó spiritualitás nem más, mint a hallgatás művészete.



A Sableszi Asztalnál

1. Emlékszel olyan zsidóra, aki a történelem folyamán tetteivel mutatta be, hogy a zsidóság a büntudat kultúrája, nem a szégyené?
2. Milyen értelemben fontos érték a hallgatás a zsidó vallásban?
3. Milyen következtetéseket vonhatsz le saját életedben a büntudat és a szégyen közti különbségből?

● These questions come from this week's **Family Edition** to Rabbi Sacks' Covenant & Conversation. For an interactive, multi-generational study, check out the full edition at www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/bereishit/the-art-of-listening/.